

ȘCOALA DE MISIONARE „REGINA MARIA” – UN „ELIXIR DE VIAȚĂ MORALĂ”

RALUCA TOMI
(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”)

„Fiindcă nu putem găzdui la universitate tot poporul dornic de cultură, de ce n-am încerca să ducem universitatea la popor... în marile centre industriale și cu multă populație, încetul cu încetul sistemul s-ar generaliza peste tot locul... În felul acesta universitățile pot ajunge ce trebuie să fie: centru de izvor și cultură pentru întreaga țară; astfel lucrând universitatea ar câștiga simpatia și dragostea mulțimii”¹.

Sfârșitul secolului al XIX-lea aducea un suflu nou în pedagogia modernă, una dintre trăsăturile acestuia fiind deschiderea instituțiilor de învățământ de toate gradele spre pături tot mai largi ale populației, indiferent de sex, de origine socială. Apăreau noi metodologii ce puneau în centrul educației elevul și refăceau legăturile dintre pedagog și elev, pe baza unui respect reciproc: „cu cât mai iute începe profesorul a trata pe tânăr ca om, cu atât mai repede va deveni om”, era un principiu promovat de Jean-Jacques Rousseau, dar care abia acum se înfiripa². Țara care a promovat aceste principii a fost Marea Britanie. În 1850 la Colegiul Exeter se naște o nouă concepție pedagogică, ce pune universitatea în mijlocul procesului de renaștere spirituală și sufletească a poporului: „În felul acesta universitățile pot ajunge ce trebuie să fie: centru de izvor și cultură pentru întreaga țară; astfel lucrând universitatea ar câștiga simpatia și dragostea mulțimii”³.

Cel care a promovat extinderea învățământului universitar, prin diferite mijloace, la pături cât mai diverse de populație a fost criticul de artă John Ruskin. Conform concepției sale exista o legătură directă între sănătatea socială și frumusețea artistică. Omul era bogăția supremă a unei națiuni: Omul e soarele lumii⁴. Toate așezămintele sociale aveau datoria de a înlesni creșterea sufletelor de bună calitate. Treptat, universitățile britanice au preluat ideea. În 1873, Universitatea Cambridge a adoptat oficial sistemul cursurilor deschise: cursuri de popularizare, conferințe publice susținute de universitari; cursuri de vară în iulie–septembrie, pentru adulți, din toate părțile

¹ Constantin Mureșanu, *Pedagogia engleză, mișcări misionare*, București, Imprimeria Ministerului Cultelor și Artelor, 1924, p. 3.

² Moses Gaster, *Instrucțiunea în Englitera. Raport*, București, Tipografia Curții Regale F. Goebel, 1893, p. 9.

³ Constantin Mureșanu, *op. cit.*, p. 3.

⁴ *Ibidem*, p. 6–7.

lumii; cursuri misionare: ridicarea morală a celor fără noroc, renașterea spirituală prin cursuri în fabrici, școli, biserici⁵. S-au constituit astfel universități populare ca centre de studii, dar și ca locuri de sociabilitate și recreere. În Londra existau 43 de centre, renumit fiind căminul Toynbee Hall, în conducerea căruia se aflau personalități ale vieții culturale britanice⁶. De mare succes se bucurau și discuțiile libere desfășurate în biserici, după predicile duminicale, dezbateri la care participau și politicieni⁷.

Nicolae Petrescu compara învățământul din Marea Britanie cu cel american, surprinzându-i trăsăturile definitorii: independența față de stat și adaptibilitatea la spiritul viu al societății. Astfel, în Marea Britanie s-au înființat universități în centrele industriale: Manchester, Liverpool, Birmingham, Bristol, Leeds⁸. Învățământul era emanația societății. „Viața înseamnă mișcare, continuă transformare și regenerare. Tot așa și școala, care trebuie să servească omului în viață, trebuie să țină seamă de acest adevăr... Școala trebuie să fie vie. Prin aceasta se înțelege că școala trebuie să fie în funcție de progresul societății, de nevoile, condițiile și concepțiile comunității pentru care este destinată. Apoi mai înseamnă că școala trebuie să țină seama de individ și de individualitatea elevului”. Se pune accent pe educația morală: „cultivarea judecății morale, pentru a deosebi clar între bine și rău, dezvoltarea dragostei pentru adevăr și frumos; dezvoltarea controlului de sine; cultivarea spiritului de sacrificiu și menținerea idealurilor sociale”⁹. Multe dintre aceste concepții fuseseră promovate în Europa de Johann Heinrich Pestalozzi, Jean-Jacques Rousseau, Johann Bernhard Basedow și de John Dewey, în Statele Unite ale Americii¹⁰.

Onisifor Ghibu îl numea pe Nicolae Iorga „mare pedagog social al neamului românesc”, nu numai pentru contribuția lui în perioada luptei pentru unitatea națională, dar și pentru concepțiile referitoare la reformarea învățământului¹¹. Iorga susținea adaptarea sistemului școlar la trebuințele sufletești ale individului¹². Nu de puține ori în cuvântările sale s-a pronunțat pentru o „școală vie” accesibilă tuturor nivelurilor de educație. Școala primară să fie în fapt o prelungire a căminului părintesc: „Eu doresc o școală cu ceardac împrejur, în care copii să poată alerga și în zilele reci de iarnă; doresc o școală împodobită cu scoarțe, cu covoare, cu tot ceea ce produce lucrul de mână, așa de ales, al femeilor din sat; o doresc împodobită cu tablouri, cu icoane, cu portrete, nu al ministrului, care se schimbă, ci ale oamenilor de ispravă de acolo, din sat, ale bătrânilor satului, ale binefăcătorului satului. O școală luminoasă care să fie deschisă de dimineața până seara – s-a și dat ordin, se vor

⁵ *Ibidem*, p. 11; Moses Gaster, *op. cit.*, p. 73.

⁶ Constantin Mureșanu, *op. cit.*, p. 20.

⁷ *Ibidem*, p. 22.

⁸ Nicolae Petrescu, *Învățământul în Anglia și SUA*, București, Imprimeria Fundației Naționale „Principele Carol”, 1924, p. 14.

⁹ *Ibidem*, p. 31.

¹⁰ *Ibidem*, p. 35–38.

¹¹ Onisifor Ghibu, *Pentru o pedagogie românească. Antologie de scrieri pedagogice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p. 135.

¹² *Ibidem*, p. 138.

face seara șezători; vor veni copii și vor citi pentru alți copii și pentru părinții lor. Școala va fi vie”¹³. Învățământul secundar să elimine „manualele neînsuflețite”, elevii să învețe din experiențe proprii, din excursii și vizite la monumentele de artă, bacalaureatul fiind un examen susținut în fața profesorilor universitari¹⁴, iar școlile comerciale să fie pepiniere de mici comercianți, alături de școlile de meserii, care ar pregăti profesioniștii din industrie¹⁵. La rândul ei, universitatea ar trebui să aibă un echilibru între știință și formarea de specialiști, să se deschidă spre societate, asigurând pregătirea continuă unor pături cât mai diverse ale populației. Se pronunța pentru deschiderea mai multor universități populare¹⁶.

Școala trebuia adaptată individului, pentru că „adevărata învățătură este aceea care îi folosește omului pentru rostul lui”, pentru „că una dintre condițiile de căpetenie a oricărei adevărate educații este să faci fericit”¹⁷. Însă „școala vie” nu putea fi deșrădăcinată din condițiile existente, din tradiții, din spațiul geografic, spiritual și etnic, „pentru că altfel se pregătește un englez sau un american și altfel se pregătește fiul lui badea Ioan. Dacă fiul lui badea Ioan va fi învățat așa cum este învățat fiul lui mister John, apoi fiul lui badea Ioan este incult, fiindcă el are cultura unei țări în care nu va trăi niciodată și nu are cultura țării în care trăiește”¹⁸. După Marea Unire se ivea o nouă provocare în sistemul de educație din România, uniformizarea legislației învățământului, a regulamentelor de funcționare a școlilor de diferite grade și categorii, dar mai ales dorința de a „realiza o armonie socială și chiar sufletească între toți cetățenii statului român”¹⁹.

Concepțiile lui Iorga s-au întrupat la Vălenii de Munte, centru de cultură și de educație, unde în mijlocul frumuseții „unei naturi necorectate” au luat ființă, rând pe rând: Tipografia „Datina Românească”, cursurile de vară ale Universității populare, Școala de misionare națională și morale „Regina Maria”, Așezământul de minoritari „Regele Ferdinand”, Așezământul pentru refacerea sănătății fetelor sărace „Regina Elena”, Muzeul bisericesc, fundația „Cuvântul”²⁰.

În articolul de față, ne vom ocupa de Școala de misionare națională și morale „Regina Maria”. Vom prezenta scopul acesteia, organizarea, cu accent deosebit pus pe metodele de învățământ și consecințele imediate ale acestui sistem, respectiv integrarea elevilor în societate, fie urmând cariera universitară, științifică, fie profesând în învățământul primar și secundar.

Învățământul pentru tinerele fete cunoaște o dezvoltare aparte în primii ani ai secolului al XX-lea în contextul intensificării luptei pentru drepturile femeilor, dar

¹³ Nicolae Iorga, *Noua direcție în învățământul românesc*, Vălenii de Munte, 1931, p. 7.

¹⁴ *Ibidem*, p. 16.

¹⁵ *Ibidem*, p. 18.

¹⁶ *Ibidem*, p. 31.

¹⁷ Apud Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga și educația maselor*, București, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, 1967, p. 165.

¹⁸ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 8.

¹⁹ Apud Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 158.

²⁰ Nicolae Iorga, *Așezămintele mele*, Vălenii de Munte, 1930, p. 3–5.

mai ales după anii Marelui Război, când femeile din spatele frontului au dovedit că pot lucra în fabrici în locul soților, fiilor plecați pe front, că pot face munci de neconceput până atunci. Emanciparea femeii era o realitate, pe care Iorga a recunoscut-o inclusiv în lucrările sale²¹, în conferințele ținute la Societatea femeilor române, Societatea femeilor ortodoxe. De remarcat că la Universitatea populară din Văleni vor conferența femeii²², în fruntea așezămintelor sale din Văleni²³ sau de la Veneția²⁴ numește femei în funcții de conducere sau administrative, doamne ce aveau activități recunoscute în Liga Culturală²⁵. În discursurile sale politice și în conferințe publice cere constant drepturi pentru femei.

Prin înființarea Școlii de misionare se înfiripa viziunea mai veche a lui Iorga de a ctitori „o școală pe care eu o doresc mai puțin tristă, mai puțin rece, mai puțin urâtă decât școala de acum”²⁶. Mărturisirea că noul așezământ s-a născut din „mila de sufletele femeiești tinere, de acele inimi de fete curate și bune, pe care le-a prins nemiloasa mașină, distrugătoare de viață intimă a școlii. Infama școală abstractă, standardizată, aceeași pentru orice loc, orice neam, pentru orice fire... A trezi din nou forțele comprimate, asfixiate, strivite supt catedre și manuale, a li face capabile de a voi după cerințele adevărate ale propriei ființe, a li restitui farmecul suprimat prin atâtea impuneri de frunți încrețite și vociferări de muieri ascuțite de glas, a li reda încrederea, a li reface bucuria de a trăi, a li deschide, peste rămânerea în ochi a zidurilor și grilelor, orizonturile de lumină, aceasta am vrut-o”²⁷.

STATUTUL DE FUNCȚIONARE, NOI METODE DE PREDARE, DASCĂLII

De unde au venit fondurile pentru Școala de misionare, pentru că în inițiativele sale instituționale Iorga a căutat să ocolească ajutorul statului²⁸. Un ajutor a fost cel al Ligii Culturale, care în 1921, la aniversarea de cincizeci de ani a lui Iorga,

²¹ Nicolae Iorga, *Viața femeilor în trecutul românesc*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul românesc”, 1910, 218 p.; idem, *Femeile în viața neamului nostru. Chipuri, datine, fapte, mărturii*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamului românesc”, 1911, 176 p.; idem, *Rolul tradiției în creșterea femeilor la români*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul românesc”, 1912, 76 p.; idem, *Scrisori de femei*, Vălenii de Munte, 1932, 88 p. etc.

²² Veturia Manoilă, Dany Antonescu, Maria Bulgaru, Isabela Sadoveanu. Vezi Isabela Sadoveanu, *Vălenii de Munte centru de cultură românească*, în Nicolae Iorga, *Așezămintele mele*, Vălenii de Munte, 1931, p. 19.

²³ Constanța Moscu, directoare a așezământului pentru minoritari, Isabela Sadoveanu, directoare a Școlii de misionare.

²⁴ De administrația Casei Romena s-au ocupat pe rând: Lucia Caracostea, Cecilia Stoicescu, Ana Potop.

²⁵ Isabela Sadoveanu era vicepreședintă a filialei București a Ligii Culturale.

²⁶ Nicolae Iorga, *Noua direcție în învățământul românesc*, și urm., p. 7.

²⁷ Idem, *Așezămintele mele*, p. 4.

²⁸ „Așezămintele mele din Vălenii de Munte sunt o lecție nu numai pentru cine stă acolo să le asculte, ci pentru întreaga această societate românească ahtiată de ajutoarele bugetului, după ce s-a aservit inițiativelor oficiale, de obicei false și schimbătoare”, Nicolae Iorga, *Așezămintele mele*, p. 3.

a inițiat un apel public pentru strângerea de fonduri, pentru un institut cultural superior ce avea drept scop „chemarea femeii române la spiritul cel nou al vremii și pregătirea ei cultural națională”²⁹. La apelul Ligii cei care au răspuns primii au fost românii din America, care au trimis 2000 de dolari. Gestul lor era recunoscut de istoric: „În sfârșit din darul românilor americani se va putea alcătui aici, la Vălenii de Munte, școala la care mă gândesc de mult și din care sper să pot face un așezământ folositor poporului nostru”. Acestor donații generoase li s-a adăugat suma dată de Ministerul Muncii, condus de Gheorghe Mărzescu, inclusiv donațiile făcute de profesor din conferințele ținute la Turnu-Severin³⁰. S-au adunat astfel 600.000 lei cu următoarele destinații: 250.000 lei pentru un nou sediu al Băncii Almășan din Văleni, care cedase școlii vechea clădire; 300.000 lei pentru reparații și amenajări; 50.000 lei, fonduri rămase la dispoziția școlii³¹.

În actul constitutiv din 1926, Iorga menționa că școala „este creațiunea mea în amintirea fiicei mele răposate Adriana”. În același act se afirmă scopurile instituției. Tinerile, învățătoare, absolvente de școli normale sau orice absolvente de curs secundar, aveau posibilitatea: de refacere fizică într-un aer de țară; revizuirea cunoștințelor din domeniul literar, pe care le-au căpătat în școala secundară; câștigarea unui orizont în domeniul cultural și a unei direcțiuni sănătoase în viață; înțelegerea datoriilor pe care le au față de ele înșăși, de națiune, de țară; să se aproprie și să facă a trăi ca surori, „românce din toate provinciile, de orice naționalitate, aparținând religiei creștine”; punerea în contact cu scopurile Ligii Culturale și participarea la lucrările acesteia; cunoașterea țării prin excursiuni, pentru a vedea frumusețile naturii și valoarea monumentelor istorice, cu timpul se vor face excursii și în afara granițelor României; învățarea după natură a desenului pentru a servi la notarea peisajelor și a monumentelor; deprinderea de a vorbi în public, „despre subiecte care pot îndrepta în viață și înălța sufletește”; inițierea în lectură și învățarea normelor după care se poate alcătui și conduce o bibliotecă populară din sate sau din mahalale; familiarizarea cu nevoile unei mici gospodării, înlăturarea oricăror prejudecăți de clase „și obișnuirea lor a nu considera pe nimeni decât potrivit cu munca și onestitatea sa”³².

Conducerea școlii era încredințată unui comitet de direcție compus din: Constanța Evolceanu, Isabela Sadoveanu și Nicolae Iorga. Membrii acestuia nu erau plătiți. În schimb, toate directoarele (cea administrativă, Victoria Dima și cea de studii, Elvira Georgescu), împreună cu profesoarele găzduite în școală, vor primi „o răsplată bănească”³³.

²⁹ „Calendarul Ligii Culturale”, 1922, București, Editura Ligii Culturale, p. 64.

³⁰ Petre Țurlea, *Nicolae Iorga la Văleni de Munte*, Ploiești, Editura Karta-Graphic, 2016, p. 243–245.

³¹ *Ibidem*, p. 244.

³² Act de fundație, 2 iunie 1926, în Constantin Dobrescu, Mihai Rachieru, *Viața culturală în municipiul Ploiești și județul Prahova (1900–1948). Documente*, București, Editura Silex, 1997, p. 112–113.

³³ *Ibidem*, p. 113.

Grupele de eleve nu puteau depăși numărul de 20 de persoane, întreținerea lor fiind gratuită, cu excepția celor care doreau să plătească. Liga Culturală a acordat și burse elevelor sărace.

Scopul școlii era întrupat în titulatura sa, instituție pentru pregătirea „misionarelor naționale și morale”. În ciuda cuvântului misionar, ce avea conotații religioase, așezământul era unul laic, care urma să educe elevele în spiritul unui naționalism tolerant³⁴ și al unei morale însuflețitoare. „Ea va cuprinde fete din toate regiunile românești, care ... se vor deprinde a trăi în gândul că suntem un singur neam... Din aceste cunoștințe acum reale se va face o unitate o armonie și din această armonie se va înălța o nouă morală, morală activă, morală de misionare”³⁵. Iar în altă parte Iorga scria: „E vorba ca din toate părțile României fericit unite să vie un număr de fete, deocamdată douăsprezece, absolvente de școli secundare, ori dacă se destinează universității, ori dacă vreau să intre îndată în viață, cari să trăiască aici un an ceea ce ascultătorii cursurilor trăiesc o lună, o frăție omenească și națională, fără distincție de clasă și provincii”³⁶.

Este greu de surprins numărul elevelor pe serii, însă acesta a crescut constant, ajungând până la treizeci de eleve³⁷. Reprezentau toate regiunile României Mari, fiind acceptate inclusiv minoritare, dar și rude ale românilor din America. Erau primite la școală pe bază de recomandări de la profesori, învățători, reprezentanți ai unor instituții religioase sau ai unor apropiați ai istoricului. Din Transilvania cele mai multe minoritare erau trimise de Gustav Carol Majlath, episcopul romano-catolic³⁸, dar și de alte fețe bisericești. Astfel, preotul unit Ioan Boldur recomanda o învățătoare din comuna Imper, din secuime, care dorea să învețe limba română³⁹. Din Chișinău, profesorul la Facultatea de Teologie, Constantin N. Tomescu, scria elogios despre o elevă orfană, care a terminat școala normală cu nota maximă și cerea ajutor pentru înscrierea ei la așezământul din Văleni⁴⁰. Arhivele păstrează și cereri individuale de înscriere. Margareta Spinker cerea acordul de a veni la cursuri spre a învăța limba română⁴¹, din Odorhei, Vintilă Aurelia solicita același lucru⁴²,

³⁴ Iorga mărturisea că era adeptul „unui naționalism senin, tolerant, harnic, care e singurul pe care l-am predicat cu atât de multă iubire, cu atât mai mult mă dezgustă așa-numitul naționalism agitat, intolerant”.

³⁵ Nicolae Iorga, *Scrisori către românii din America*, Ohio, Cleveland, tip. Ziarului „America”, p. 64.

³⁶ Isabela Sadoveanu, *op. cit.*, p. 19.

³⁷ Dacă la început s-au primit subvenții pentru 12 eleve, în 1923 au fost numai 9, în anul 1927–1928, au fost 29, în 1935–1936, au fost 30 de absolvente, Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 246–249. În „Calendarul Ligii Culturale”, 1928, p. 35, se dau următoarele cifre: 8 eleve în 1923; 13 în 1924; 15 eleve în 1925, 16 eleve în 1926.

³⁸ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 246.

³⁹ Ioan Boldur către Iorga, 8 iunie 1937. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXIV, nepaginat.

⁴⁰ Constantin Tomescu către Iorga, Chișinău, 24 noiembrie 1932. Arhiva Iorga-Pippidi pachet XXIII, nepaginat.

⁴¹ Margareta Spinker către Iorga, 1931. Arhiva Iorga-Pippidi XVI, nepaginat.

⁴² Vintilă Aurelia către Iorga, Zetea, Odorhei, 3 octombrie 1937. Arhiva Iorga-Pippidi XXIV, nepaginat.

iar Margareta Takács din Ocna Sibiului dorea la rândul ei să-și perfecționeze cunoștințele de română, pentru a obține un post în administrație⁴³. O frumoasă scrisoare trimitea Maria I. Goidea din Putna, care năzuia să-și desăvârșescă „cultura sufletului... numai Școala de misionare de sub înalta și înțeleapta dumneavoastră conducere îmi va umple sufletul de lumina învățaturii și simțămintelor, după care întreaga mea ființă jinduieste”⁴⁴. Alături de consolidarea elementului național, cunoașterea limbii, literaturii, civilizației românești se dorea și cunoașterea reciprocă, cel mai rapid mijloc de a realiza „armonizarea națională”. Minoritățile erau încurajate să îmbrace portul local, să-și facă cunoscut folclorul. Se dorea constituirea unei școli „de solidaritate admirabilă, în care fiecare a învățat să cunoască, să respecte și să critice cu judecată cultura și neamurile diferite ce alcătuiesc astăzi nația română”⁴⁵.

Misionarele își puteau consolida cunoștințele, pentru dezvoltarea proprie, dar aveau datoria de a se implica în viața comunităților în care deveneau învățătoare, profesoare. Aveau menirea să transforme informațiile primite pentru a iniția un alt mod de viață, de gândire, prin înființarea de biblioteci, cercuri de lectură, organizarea de excursii la obiective istorice. Se concretiza astfel principiul „moralei active”. Era concepția care îl va călăuzi pe Iorga în întreaga sa activitate, atât științifică, politică, cât și pedagogică: „orice cunoștință în plus o dobândim numai spre învățătura acelor din jurul nostru și acelor ce va veni în urmă-ne”. Bazându-se pe istorie, tradiție, misionarele aveau datoria de a contribui la înfăptuirea României morale, „care trebuie să se facă după ce România materială cu atâtea jertfe grele s-a făcut”⁴⁶. Învățau în școală că aveau cea mai frumoasă menire, de a dăltui în suflete spiritul însuflețit, dorința de a munci cu pasiune și onestitate, gândind la ceilalți. Ele trebuiau să educe generațiile viitoare într-un nou spirit: „Singure societățile ale căror membrii au simțit în suflete puternică legătură cu lumea căruia îi aparțineau, cari erau capabili să se supună unei discipline liber consimțite, cari puteau să-și sacrifice energia, să-și pună munca întreagă în folosul semenilor lor, numai acele societăți formate din asemenea oameni au putut crește și rodi în faptă bogată”⁴⁷.

Misionarele, oriunde se vor afla, urmau să fie centre de viață națională și morală, izvoare de cultură și de civilizație”⁴⁸. Profesorul „s-a gândit mai degrabă la misionare decât la misionari, pentru că și-a dat socoteală de aptitudinile sociale legate de rolul femeii în organizarea și progresul social, de facultățile ei de educatoare, prin însăși funcțiunea de mamă pe care o îndeplinește”⁴⁹.

⁴³ Takács Margareta către Iorga, Ocna Sibiului, 11 septembrie 1937. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXIV, nepaginat.

⁴⁴ Maria I. Goidea către Iorga, Vizantea, Putna, 29 august 1940. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXXIV, nepaginat.

⁴⁵ „Calendarul Ligii Culturale”, 1928, p. 33.

⁴⁶ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 244.

⁴⁷ Mihail Berza, *Nicolae Iorga moralist*, în „Revista Istorică”, XXXII, nr. 1–12, 1946, p. 25.

⁴⁸ „Calendarul Ligii Culturale”, 1928, p. 27.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 28.

Un număr din viitoarele misionare urmau cursurile de vară de la Universitatea populară din Văleni, apoi susțineau un mic interviu în fața lui Iorga. Cele admise astfel, la care se adăugau cele sosite în urma recomandărilor, începeau anul școlar în 1 septembrie și-l terminau în 15 iulie următor, cu vacanțe de Crăciun și Paște. În 15 august susțineau un examen, o teză cu un subiect ales din cele predate în timpul anului. La absolvire primeau o diplomă, care nu era recunoscută oficial, dar conferea prestigiu deținătoarei sale, care putea să-și găsească mai ușor o catedră în învățământ⁵⁰. Anul de debut al școlii a fost 1923. Cursurile au început în octombrie, dar deschiderea oficială a avut loc în decembrie, în prezența reginei Maria.

Profesorii școlii se recrutau dintre conferențiarii de la cursurile de vară: Dimitrie Gusti făcea cursuri despre menirea bibliotecilor publice și rolul femeii în societate, P.V. Haneș, istorie literară, Onisifor Ghibu, pedagogie, Petre Sergescu, matematică, Popescu-Ciocănel, istorie orientală, Constantin Moisil, numismatică, Radu și Ecaterina Vulpe, Ion Andrieșescu, Scarlat Lambrino, cursuri de arheologie, pedagogul Apostol Culea, cursuri de pedagogie, Toma Socolescu, cursuri de arhitectură etc. Dintre conferențiarii străini, îi remarcăm pe Eugen Pittard, Paul Henri, Marcel Emerit și profesoarele Odette Giraud, profesoară de limba franceză, Nella Collini, din Italia, Helen Scott, din SUA, Eufrosina Dvoicenco⁵¹. Deosebită a fost experiența trăită aici de părintele Severien Salaville, din ordinul asumpționiștilor, care a vizitat școala impresionat de „lărgimea de vederi a fondatorului... care a invitat un preot catolic să țină o conferință în franceză”⁵². Din simpla enumerare a numelor profesorilor, remarcăm calitatea deosebită a cursurilor, care dădeau auditoarelor o pregătire aparte, față de programele rigide ale învățământului oficial.

Nicolae Iorga și-a impus la Văleni concepția sa despre noile metode pedagogice. „Aș vrea altă învățătură asupra lucrurilor. Înaintea florilor despre flori, înaintea stelelor despre stele, înaintea omului despre om, înaintea ruinelor văzute ale trecutului nostru, despre trecut. Realitățile din afară să se prefacă în realitățile dinlăuntrul tău, cu sau fără aportul slovei scrise. Viață din viață”. O altă noutate era aceea că nu se făceau ore diferite, pe materii, în aceeași zi. O temă era predată și dezbătută până la finalizarea ei: „nu amestecând o oară dintr-o materie cu o oară din altă materie, de să se zăpăcească mintea, ci fiecare materie să-și aibă un număr de săptămâni închinat numai ei, de să nu se uite niciodată”⁵³. Astfel în septembrie–octombrie se țineau prelegeri de istorie și pedagogie; în noiembrie–decembrie era rândul geografiei, limbii și literaturii franceze, literaturii române și compoziției; în ianuarie–martie se făceau cursuri de literatură germană, engleză, italiană, iar în aprilie–iunie cursuri de filosofie, științe naturale și istoria artei⁵⁴. Atmosfera de studiu era deosebită. În sala

⁵⁰ „Calendarul Ligii Culturale”, 1929, p. 54

⁵¹ „Calendarul Ligii Culturale”, 1929, p. 56; Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 251–252.

⁵² Severien Salaville, *În România lucruri văzute și auzite*, în „Cuget Clar”, I, nr. 5–8, 1928, p. 205–209.

⁵³ Apud Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 164.

⁵⁴ „Calendarul Ligii Culturale”, 1929, p. 54.

de cursuri nou construită se țineau prelegeri cu proiecții, iar orele de muzică erau exemplificate cu arii și fragmente din repertoriul marii muzici⁵⁵. Cursurile erau urmate de dezbateri, fiind încurajat dialogul dintre profesori și elevi. Nu se puneau note, absențe, nu se aplicau pedepse, nu se făceau observații. „Un simț de prietenie, de colegialitate, de intimitate se stabilea în mediul școlii, cu respect față de cel ce știa mai mult și era mai vârstnic”⁵⁶. Se urmărea sintetizarea cunoștințelor învățate în școlile de stat, căpătarea unei metode sistematice de lucru individual. Elevele ascultau prelegerile, luau notițe, rețineau și ideile dezbaterilor, aprofundau cele predate pe baza unei bibliografii⁵⁷. Iorga le învăța să rezume o prelegere și o lucrare, să scoată fișe, să ia contact cu documentul „sufletul însuși al istoriei”⁵⁸. Studiul era înlesnit și de existența unei biblioteci, care în 1939 avea 3700 de volume⁵⁹. Pe lângă aprofundarea și sintetizarea într-o nouă paradigmă a cunoștințelor, școala își propunea și întremarea fizică a elevilor, prin activități în aer liber, prin asigurarea unei hrane consistente, condiții de igienă corespunzătoare, „pentru a fi și un mijloc de refacere a puterilor risipite pe băncile școlilor. Trebuiau formate spre a se elibera de autoritatea rigidă a școalelor, care distruge voința și răpește orice posibilitate de dezvoltare morală a copiilor, luându-li-se orice responsabilitate”. Un om complet este acela care știe singur să-și organizeze frumos, curat și igienic casa, care știe „și ca îmbrăcăminte și ca fel de a se purta cu alții”, să fie „un om stăpân pe sine”⁶⁰.

Rigoarea și profesionalismul conferențiarilor impuneau respect față de educație, cunoaștere și muncă susținută. Cursurile lui Iorga de istorie națională, universală, de istorie a artei erau la fel de consistente ca cele prezentate în fața studenților: „Fără a mă gândi la numărul mic al ascultătoarelor, la pregătirea lor desigur insuficientă, am făcut lecțiile mele de istorie ca pentru un număr însemnat de studenți și am avut plăcerea să constat că, dacă învățământul oficial este aproape cu totul sterp și, nu dă adeseori ca lucruri cari rămân, nici măcar baza solidă pe care să se poată clădi mai departe, necum un edificiu desăvârșit și armonios, în schimb orice expunere caldă, limpede, în care, mai ales, să vibreze umanitate și din care să radieze o părintească bunăvoință, își atinge scopul, folosul fiind cu mult mai mare decât al unei instrucții de catedră, formală, anonimă, întovărășită de grija examinărilor și de frica pedepselor. Ajungeam astfel inauguratorul sfios și modest al unei pedagogii nouă ale cărei principii le culesesem numai din inima mea. Sistemul meu contribuie esențial la formarea acelui fond moral de unde pot pleca apoi toate inițiativele”⁶¹.

⁵⁵ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 252.

⁵⁶ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 163.

⁵⁷ Isabela Sadoveanu, *op. cit.*, p. 21.

⁵⁸ „Calendarul Ligii Culturale”, 1928, p. 31.

⁵⁹ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 254.

⁶⁰ „Calendarul Ligii Culturale”, 1928, p. 31.

⁶¹ Apud Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 252.

UN CURS INEDIT AL LUI IORGA

Un exemplu în acest sens este cursul ținut de Iorga în anul 1929–1930, aflat în manuscris la secția de manuscrise a Academiei Române: *Arta și literatura universală. Rezumat făcut de elevii Școalei de misionare*⁶². Este o sinteză consistentă a artei și literaturii, pornind din epoca primitivă și sfârșind cu tendințele manifestate la începutul secolului al XX-lea. Conform concepției lui Iorga, materia este prezentată cronologic, însă surprinde esența manifestărilor artistice în contextul dezvoltării lor istorice, fără a obosi mintea ascultătorilor cu cifre și date neesențiale. În cuprinsul acestui articol nu putem prezenta întreg manuscrisul, însă spicuim câteva idei, pentru a ilustra concepția autorului referitoare la scopul lecțiilor de istorie a artei și literaturii. Pornește de la afirmația că „arta și literatura sunt sinteze paralele deoarece amândouă provin din starea sufletească a unei societăți”. Prezintă dependența creatorului de „cerințele materiale ale societății”, fără a se minimaliza rolul „orchestrației interioare a artistului”, clipa de inspirație divină, fără de care nu există creație autentică: „Arta însemnează și ceea ce adaugi din sufletul tău, ca un dar neimpus și necerut, un prinos sufletească la realizarea practică a unei necesități materiale. Arta este un dar regal de care nu se poate învrednici oricine. Frumusețea morală a ei consistă tocmai în aceea că dai din belșugul sufletului tău, arta este o nuanță nouă care vine tocmai în momentul inspirației, ea nu se poate imita, ci se continuă îmbogățindu-se mereu. Și aceasta este un caracter esențial al artei. Prin urmare arta este o operă dezinteresată dată din prinosul sufletului, realizând stăpânirea materialului, adică o dominație a subiectului de către artist, în condiții de armonie și unitate”. Sfera literaturii este prea îngustă, în viziunea lui Iorga: „sensul curent al cuvântului literatură este prea restrâns, necuprinzând decât genurile literare propriu-zise”. Era de părere că unele pasaje din operele istorice, geografice, filosofice, de istorie naturală pot fi „mai mult literatură decât un subiect literar”. Exemplifică prin lucrarea lui Alexander von Humboldt, *Cosmosul*. Să ne amintim că încă din 1897, în lecția de deschidere la Universitatea din București, Iorga enunța cele patru elemente pe care o operă istorică trebuia să le îndeplinească: „material, critică, organizare, stil. Cele dintâi două determină soliditatea și adevărul, celelalte frumusețea”⁶³. Și mai departe afirmă că scrierea unei opere istorice este o încercare pentru că „cine scrie istorie și simte că e chemat să o scrie, trebuie să aibă, mai presus de toate, această convingere: că zugrăvește o viață și nu descrie o serie de acțiuni mecanice”⁶⁴.

Urmează analize dedicate artei în epoca preistorică, civilizațiilor asiatice (babiloniene, asiriene), arta și literatura evreilor, a Indiei, Chinei, Japoniei. Mai multe ore sunt dedicate spațiului cultural greco-roman, dar și celui bizantin. Începând cu

⁶² Biblioteca Academiei Române, Arhiva Iorga, IX, mss. 9, 195 file, nenumerate.

⁶³ Nicolae Iorga, *Frumusețea în scrierea istoriei*, în Nicolae Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, Iași, Polirom, 1999, p. 69.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 71.

epoca carolingiană, subiectul este tratat pe secole. Un curs aparte este dedicat literaturii și poeziei medievale occidentale, subliniind că „ceea ce ne interesează din literatura medievală sunt două lucruri: sentimentul adânc al oamenilor față de bucurie sau duioșie și sentimentul de legătură cu natura”, iar în alt loc arată că Renașterea păstrează în poezia sa diafanul versurilor medievale, „duioase, cu miez, cu umbre de seară, cu lumini de dimineață”. Cursurile sunt interesante și pentru că se fac trimiteri și paralele între operele occidentale cu cele din regiunile noastre. Vorbind despre Lodovico Ariosto, ca un răsfățat al saloanelor italiene și un magician al rimelor și versurilor, spune: „pentru noi e interesant și pentru că de la el s-a inspirat Budai Deleanu, autorul Țiganiadei”.

Din literatura secolului al XVI-lea amintea plăcerea de povestitor al lui Cervantes, piesele de teatru ale lui Lope de Vega, ce a scris pe placul mulțimii, dar „cel ce întrupează în secolul al XVI-lea cea mai genială personalitate este Shakespeare”, care transpunea realitatea timpului său nealterată și se inspira din folclorul englez. Piesele sale se jucau în costume obișnuite de stradă, cu decoruri înlocuite de inscripții, în fața unui public care mânca și bea în sală. Totul era viu, real, sincer, nealterat.

Medalioane bine creionate sunt dedicate măștrilor Renașterii italiene. Rafael, elev al școlii din Umbria cu arta ei „cerească”, a pictat pentru clientela sa; Michelangelo „e omul care-și atinge mereu propria viziune, care se întrece mereu pe el însuși. Viața lui e o tragedie romantică și medievală... Michelangelo își strigă talentul în fiecare clipă”; Leonardo Da Vinci „e prevăzătorul viitorului... nimic nu e de paradă la el, e un izolat și un ascet al gândului, pe care-l preocupă expresia, enigma unui zâmbet”. Dintre pictorii venețieni îl aprecia pe Tizian, „un țăran simplu... arta lui severă pornită din sufletu-i curat” nu se aseamăna cu cea a lui Veronese, desenator, decorator al unor combinații arhitecturale strălucite, nici cu cea a lui Tintoretto, care în viziunea sa era un talent mediocru. Spania era reprezentată de Murillo, care „e pictorul madonelor zâmbitoare, înălțându-se la nori și având sub picioare luna în Crai Nou și al micilor cerșetori ce-i erau atât de dragi tocmai pentru urâciunea lor”, de Velasquez, pictorul marilor eleganțe, de Ribera, care „zugrăvește mucenici spânzurați și jupuiți”, iar Zurbaran e îndrăgostitul de culorile verde și roșu „așa cum numai soarele spaniol, reflectându-se pe stânca goală, îl poate da”. Literatura franceză a secolului al XVII-lea era „reprezentată glorios de La Fontaine ale cărui fabule au multă subtilitate” și de Molière „care este un adânc cunoscător al sufletelor și pătrunzător al situațiilor. Ca limbă și ca libertate de spirit el, simplu burghez al Parisului, reprezintă pe francezul adevărat”. Dintre luminiști îl remarcă pe Diderot „un suflet bogat ce s-a pierdut în încercări, el a dus cu sine în mormânt toată comoara sa sufletească și cea mai admirabilă cugetare”. Nu prețuiește lucrările lui Rousseau, pe care-l consideră „un suflet bolnăvicios ce se expune publicului”, un caracter slab, fără implicare în viața socială. Adevărata literatură revoluționară era culegerea de articole intitulată *Letters of Junius*, apărută în Marea Britanie la sfârșitul secolului al XVIII-lea, o critică

severă la adresa întregii societăți. Mai multe lecții sunt închinat clasicismului și romantismului, cursul încheindu-se cu tema *Curenți noi în literatură și artă*, în care Iorga se detașă de acestea considerându-le decadente, lipsite de consistență și valoare. Nu înțelegea creațiile lui Brâncuși – „dl. Brâncuș face o pasăre din două linii curbe, câteva linii pentru cap, ochi și sprâncene... înfățișând partea de sus a corpului îngustă și pe cea de jos, enormă” –, nici pe cele ale lui Picasso.

Ecoul cursurilor predate la Școala de misionare era simțit și printre studenții de la Universitatea din București. Unii dintre ei îi cereau „să înființați o școală asemenea celei de misionare dar de băieți”, pentru că simțeau „că nu s-a făcut bine legătura între cultura căpătată la liceu și aceea universitară”. Îl rugau pe Iorga „să înlesniți trecerea notițelor de la lecțiile predate misionarelor la studentele facultății noastre, ca să le putem folosi astfel și noi”⁶⁵.

VIAȚA COTIDIANĂ, DESTINE ÎMPLINITE

Înainte de a fi acceptate la Școala de misionare, tinerele trebuiau să facă vizita medicală, pentru a vedea dacă vor putea învăța în colectivitate. La examenul medical din 1933, din șapte candidate, trei erau perfect sănătoase, una suferea de o boală cronică de stomac, altă tânără a avut pleurezie și se solicita avizul medicului curant, iar ultima avea o vârstă prea înaintată și o stare de hipersensibilitate, care nu-i permitea adaptarea la regimul școlii⁶⁶.

Atmosfera familială a Școlii de misionare se desprinde și din grija constantă față de starea de sănătate a profesoarelor și a elevelor. Eufrosina Dvoicenco, profesoară de peste Prut, i-ar fi fost recunoscătoare lui Iorga dacă ar fi recomandat-o la Școala Română de la Fontenay aux Roses, mai ales că fiica sa ar fi putut beneficia de tratament bun într-un sanatoriu francez⁶⁷. Îi mulțumea și pentru grija deosebită avută atunci când a fost bolnavă: „nu găsesc cuvinte spre a vă arăta marea mea recunoștință pentru atenția și ajutorul dumneavoastră... În adâncul inimii mele sunt mișcată de grija dumneavoastră părintească ce ați avut-o pentru mine – o ființă cu totul străină pentru dumneavoastră – în timpul boalei mele, aducându-vă aminte de mine chiar atunci când ați fost atât de ocupat de marile și importante evenimente istorice, prin care țara a trecut”⁶⁸.

În buna întreținere a școlii un rol deosebit l-a avut Ecaterina Iorga, care era prezentă și la susținerea examenelor finale⁶⁹.

⁶⁵ Un grup de studenți către Iorga, București, 8 noiembrie 1932. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXIII, nepaginat.

⁶⁶ Examenul medical al candidatelor la Școala de misionare, 14 august 1933. Arhiva Iorga-Pippidi, nepaginat.

⁶⁷ Eufrosina Dvoicenco către Iorga. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXIII, nepaginat.

⁶⁸ Eadem, Ploiești, 12 iulie 1930. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXXV, nepaginat.

⁶⁹ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 256.

Programul zilnic al cursurilor, al activităților sportive și culturale era variat. Scularea era la orele 7 dimineața, urmată de toaletă și cafeaua cu lapte până la 8. Între orele 9 și 12,30 se audiau prelegeri, se redactau notele luate la cursuri. Masa de prânz se lua până la orele 15 și consta în două feluri de mâncare și desert. După-amiaza, repaus până la 17, ora ceaiului, după care urmau plimbări, jocuri, excursii, cor, dansuri românești, până la orele 19, când se lua cina, cu două feluri de mâncare. Între orele 20–23 se efectuau diferite lucrări pentru a doua zi⁷⁰. Programul era stabilit de Iorga, ce supraveghea activitatea Școlii personal sau, când era plecat, prin scrisori. La rândul lor elevele îi scriau periodic: „Programul nostru de fiecare zi e acela pe care Dumneavoastră ni l-ați fixat, atât la plecare cât și în scrisorile trimise. Am făcut tabele din nume proprii din amândouă volumele Istoria literaturii române, lucrând și la traduceri și rezumatele lăsate de Dumneavoastră... În afară de aceste lucrări respectăm orele de limbi străine, din programul zilnic. Când timpul e favorabil, facem și excursii. Până acum am fost la Bughea de Jos, unde am găsit interesante fosile de melci și scoici. Pregătim și o serbare, pe care o vom da în Văleni și în satele vecine, cu ocazia excursiilor, ce le vom mai face pentru culegerea de folclor... Învățăm și piesa «Frumoasa fără trup», ca s-o dăm în Ploiești și București... În orele libere citim cărți de literatură, istorie și pedagogie... În atmosfera aceasta intimă și lipsită de griji vieții, timpul se scurge repede»⁷¹.

O importanță aparte în formarea „spiritului misionar” l-au avut excursiile în țară, dar și în afara granițelor. Au fost excursii de grup la Belgrad, în 1928, cu ocazia congresului de bizantinologie, și mai ales la Veneția, în 1930, cu ocazia deschiderii Casei Romene, respectiv în 1938, când a fost inaugurat pavilionul românesc la Bienala de artă. Cu aceste ocazii, elevele învățau cum trebuie organizată o excursie, cum se culegeau informații despre localitatea și regiunea respectivă, pentru a călătorii la prețuri modice, cum se putea face cunoscută România⁷². La Veneția, în 1930, misionarele au dat un mic concert în seara inaugurării Casei Romene, iar în 1938 prestația lor a fost admirată de ducele de Genova, dar și de audiența prezentă la Colegiul armenilor, unde au primit calde aprecieri⁷³. Experiența venețiană le-a marcat profund: „Datorită anului de la Văleni am început să citesc cărți franțuzești și italienești fără dicționar. Cărți franțuzești cumpăr, iar italienești, mi-am adus de la Veneția... Toate reproducerile după tablourile din Veneția le-am încadrat, așa cum am învățat la Văleni, și ele îmi reamintesc locurile încântătoare pe care le-am văzut, în fața cărora îmi simțeam sufletul mai bun și care îmi dau imboldul de a vedea și de a cunoaște mai mult»⁷⁴.

⁷⁰ „Calendarul Ligii Culturale”, 1928, p. 36.

⁷¹ Elevele misionare către Iorga, Văleni, 18 februarie 1930. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXXV, nepaginat.

⁷² „Calendarul Ligii Culturale”, 1928, p. 34.

⁷³ Nicolae Iorga, *Jurnalul ultimilor ani. 1938–1940. Inedit*, București, Humanitas, 2019, p. 60.

⁷⁴ *Un suflet de învățătoare*, în „Calendarul Ligii Culturale”, Editura Ligii Culturale, 1930, p. 78–80.

Ce influență a avut Școala de misionare asupra destinului cursantelor? Din scrisorile trimise profesorului Iorga surprindem crâmpie de viață, care dezvăluie modul cum misionarele au încercat să-și folosească cunoștințele, dar mai ales cum au ales să răspândească „spiritul școlii” în viața comunităților unde activau. De remarcat că unele dintre ele făceau chiar doi ani de școală, iar după terminarea ei deveneau auditoare constante ale cursurilor de vară ale Universității populare de la Văleni. Ecaterina Botez, învățătoare în Toplița, era speriată la început de condițiile găsite acolo, „sat urât și pustiu”, dar se arăta hotărâtă să se adapteze: „am gândit însă, că aici e mai multă nevoie de lucru și cu toată groaza de pustietatea dimprejur am rămas”. Se lupta cu „biciuiala programelor, care ne silesc să turnăm la fiecare ceas, aceeași linguriță de știință în 50 de capete deosebite”, dar reușea să-și învețe elevele să aprecieze la orele de lucru „cusătura delicată în culori discrete”, dorea să le deschidă gustul de citit și de scris. Personal continua să citească în franceză și italiană, lectura cu nostalgie notițele cursurilor de la Școala de misionare. Își instalase chiar un aparat de radio, la care asculta conferințele lui Iorga⁷⁵. Învățătoarea din Toplița era la curent cu situația financiară grea a școlii pe care o absolvise, care „nu era o școală cum se înțelege în limbajul obișnuit, ci era o familie mai mare”. Propunea, pentru salvarea școlii, aflată în pericol după sistarea subvențiilor de la Liga Culturală în condițiile crizei economice, ca fiecare absolventă să doneze lunar câteva sute de lei din salariul primit. Intenționa să publice în acest sens un apel în ziare⁷⁶.

La rândul ei, Elsa Beisser, învățătoare într-o comună din Hunedoara, povestea despre școala sa. Avea 54 de elevi (50 români, 2 germani și 2 maghiari), care, deși erau săraci și n-aveau cărți, au învățat să se ajute unii pe alții. În zilele libere colinda satele și strângea folclor, se interesa de portul țăranesc din zonă. Intenționa să activeze și în cercuri culturale și își convinsese colegii să vină la Văleni, la cursurile de vară⁷⁷.

Teodosia Popescu, învățătoare în Mircea Vodă, descria activitățile inițiate: șezători, serbări naționale, organizarea unui cerc cultural cu un program divers. Prin lecturi publice a încurajat gustul pentru citit la copii, care la rândul lor lecturau în fața celor vârstnici⁷⁸.

Maria Dinu din Basarabia, fostă elevă a școlii între anii 1935–1936 și 1936–1937, scria că „nimic nu e mai scump decât de a înfăptui ceva care să dăinuiască peste veacuri, de a ajuta cu vorba și mai ales cu fapta ridicarea acestui popor pașnic și iubitor de mai bine”. Condițiile erau vitrege: școala nu avea încă local propriu,

⁷⁵ Ecaterina Botez către Iorga, Toplița, 27 noiembrie 1930. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet VII, nepaginat.

⁷⁶ Eadem, Toplița, 19 iunie 1931. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XVI, nepaginat.

⁷⁷ Elsa Beisser către Iorga, Ghelar, Hunedoara, 15 decembrie 1930. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet VII, nepaginat.

⁷⁸ Teodosia Popescu către Iorga, Mircea Vodă. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXII, nepaginat.

funcționa într-o cameră închiriată, fără mobilier, fără materialul didactic necesar, fără bibliotecă. Cerea profesorului cărți, broșuri, reviste, „ce credeți că ar contribui la ridicarea culturală, într-un loc unde nimeni nu a mai încercat nimic”. Ea a donat revistele la care era abonată – „Neamul Românesc Pentru Popor” și „Cuget Clar”⁷⁹.

Realitatea tulbure a anului 1940 a ridicat provocări noi, dureroase. Cecilia Stoicescu, fostă administratoare a Casei Romena de la Veneția, era directoare a Școlii Normale din Iași și mărturisea implicarea sa în ajutorarea refugiaților basarabeni: „acum cu ocazia nenorocitului eveniment prin care am pierdut Nordul Bucovinei și Basarabia, lucrez la ajutorarea fraților români refugiați... la o cantină unde sunt hrăniți 250”⁸⁰.

Ceea ce impresionează în scrisorile fostelor misionare, pe lângă străduințele depuse în educarea copiilor și implicarea lor în activitatea Ligii Culturale la diferite nivele, este dorința de perfecționare, de evoluție personală. Oriunde se aflau continuau să traducă, să învețe limbi străine, să scrie articole pe teme culturale. Ana Ștefania Honceru făcea traduceri din franceză, una dintre ele, finalizată, *Arta și literatura din timpul Revoluției franceze*, o trimitea spre publicare⁸¹. La rândul ei, Octavia Carp, din Odobești, solicita lui Iorga să-i trimită de lucru⁸², iar Cecilia Stoicescu tocmai terminase o lucrare referitoare la cultura italiană și cea românească și o paralelă a celor două regimuri de învățământ⁸³. Multe dintre traduceri misionarelor erau publicate în „Cuget Clar”. Foarte activă a fost Maria Ciorea⁸⁴, care semna de multe ori cronică revistei alături de Nicolae Iorga. Ei i se alăturau Ecaterina Botez⁸⁵, Eugenia Chișca⁸⁶, Vera Merencu⁸⁷, Maria Roșca⁸⁸, Elsa Beisser⁸⁹,

⁷⁹ Maria Dinu către Iorga, Sârma, jud. Cahul, 10 octombrie 1937. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXVI, nepaginat.

⁸⁰ Cecilia Stoicescu către Iorga, Iași, 23 iulie 1940. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXXIV, nepaginat.

⁸¹ Ana Honceru către Iorga, 12 decembrie 1931. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XVI, nepaginat.

⁸² Octavia Carp către Iorga, Odobești, 3 octombrie 1932. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXII, nepaginat.

⁸³ Cecilia Stoicescu către Iorga, Iași, 23 iulie 1940. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXXIV, nepaginat.

⁸⁴ Maria Ciorea culegea și folclor, mărturie stă, *Povestea Marelui Vasile*, în „Cuget Clar”, I, nr. 1–4, 1928, p. 43–49; aceeași traducea: *Frumusețea Greciei. O conferință a lui Gustave Fougères*, în „Cuget Clar”, nr. 5–8, 1928, p. 93–95; eadem, *Blajul. Impresiile unui catolic: d. G. Gasque*, în *ibidem*, p. 157–158; Nicolae Iorga, Maria Ciorea, *Cronică*, în „Cuget Clar”, I, nr. 11–12, 1928, p. 248.

⁸⁵ Ecaterina Botez (traducere) după articolul lui C. Marinescu, *Louis Pasteur*, în „Cuget Clar” II, aprilie 1929.

⁸⁶ Eugenia Chișca (rezumat) după *Arta populară la sârbi și la români*, în „Cuget Clar”, II, nr. 17–24, apr. – iunie 1929.

⁸⁷ Vera Merencu, *O controversă literară: cine e autorul poemei „Cântarea României”*, în „Cuget Clar”, II, nr. 17–24, febr. – iunie, 1929, p. 272–281;

⁸⁸ Maria Roșca, traducere: *Marina Greacă înainte de 1821*, în „Cuget Clar”, III, nr. 9–16, 1930, p. 163–166.

⁸⁹ Elsa Beisser, traducere: *Despre al șaselea simț*, în „Cuget Clar”, II, nr. 37–40, 1929, p. 363–370; eadem, *Intimități în vechiul Egipt*, în *ibidem*, p. 587–589.

Maria Constantinescu⁹⁰, Viorica Isopescu⁹¹, Ecaterina Ungureanu⁹² etc. Misionarele au stenografiat cursurile lui Iorga, contribuind la păstrarea ciclurilor: *Hotare și spații naționale* (1938) și *Afirmarea vitalității românești* (1939)⁹³, au strâns poeziile profesorului într-o frumoasă ediție⁹⁴ și au adunat, catalogat și legat cu devotament cele 431 de volume ce alcătuiesc corespondența lui Iorga păstrată la Biblioteca Academiei Române. Cu mintea deschisă spre noi doctrine educaționale au fost și absolvente dornice să se specializeze în străinătate. Maria Șandric îi scria profesorului că ar dori să studieze șase luni la cursurile Montessori din Roma⁹⁵, iar Ecaterina Botez împreună cu sora sa chiar au reușit să urmeze acele cursuri. Își scriau impresiile: „metoda Montessori se bazează numai pe răbdare. Ideile nu ni s-au părut noi, căci noi le-am trăit în școala de la Văleni. Și aici ca și acolo totul se bazează pe deplina libertate a copilului, care este lăsat să se dezvolte în mod natural... Noi abia așteptăm să avem o școală potrivită, unde să aplicăm aceste idei în speranța că din acei copii vor ieși oameni mai buni și mai iubitori de frumos și adevăr”⁹⁶. Scrisorile misionarelor mărturisesc și dorința de a urma cursuri universitare. Victoria Ianculescu anunța finalizarea studiilor universitare cu *magna cum laudae*⁹⁷, Reveca Fleșeriu scria că „anul petrecut la Școala de misionare m-a renăscut sufletește” și era mândră că era înscrisă și la Universitate și la Școala Superioară de Asistență Socială. Învățase multe în practica din cartierele mărginașe ale capitalei și abia aștepta să termine studiile „pentru a lucra cu abnegație”⁹⁸. Ilona, fiica profesorului Kristof György, titular al catedrei de Limbă și literatură maghiară de la Universitatea din Cluj, absolventă a Școlii de misionare își va continua studiile la Școala Română din Franța⁹⁹, iar Martha Neag, româncă din New York, după absolvirea școlii de la Văleni, a ajuns profesor universitar în Statele Unite ale Americii¹⁰⁰.

⁹⁰ Maria Constantinescu traduce articolul Mariei Kastarska, *O vorbă mare despre Panait Istrati*, în „Cuget Clar”, II, nr. 5–8, 1929, p. 93–97; eadem, traducere, *Covoarele Orientului în Grecia*, după „Le Figaro en Grèce”, în „Cuget Clar”, II, nr. 13–14, aprilie, 1929, p. 193–195.

⁹¹ Viorica Isopescu traducere din revista „Paris-New York”, *Pentru a iubi Franța*, în „Cuget Clar”, III, nr. 1–4, 1930, p. 31–33.

⁹² Ecaterina Ungureanu (culegere folclor), *Povestea celor trei fete de împărat*, în „Cuget Clar”, nr. 5–8, 1928, p. 107–108.

⁹³ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 253.

⁹⁴ *Toate poeziile lui N. Iorga*, adunate de elevele sale și lucrute de misionarele M. Oprea și M. Bobu, vol. I–II, Vălenii de Munte, 1939–1940, 276 p., 277 p.

⁹⁵ Maria Șandric către Iorga, 28 noiembrie 1930. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet VII, nepaginat.

⁹⁶ Ecaterina și Emilia Botez către Iorga, Roma, 14 aprilie 1930. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXII, nepaginat.

⁹⁷ Victoria Ianculescu către Iorga, Văleni, 6 septembrie 1930. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXXIV, nepaginat.

⁹⁸ Reveca și Valeria Fleșeriu către Iorga, Pianul de Sus, 13 august 1933. Arhiva Iorga-Pippidi, pachet XXII, nepaginat.

⁹⁹ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 248.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 246.

Alte misionare – Vera Merencu și Maria Roșca – au rămas lângă profesorul Iorga, devenind bibliotecare ale Institutului de Studii Sud-Est Europene și mai apoi ale Institutului de Istorie Universală¹⁰¹. Un destin aparte l-a avut Eleonora Petrov, care din 1931 a fost legată de familia Iorga, din partea căreia a primit ajutor necondiționat, locuind chiar în casa din Bonaparte nr. 6, sediul Institutului de Studii Sud-Est Europene și mai apoi la Institutul de Istorie Universală. A fost pe rând secretară particulară a lui Iorga, bibliotecară, secretară a Institutului de Istorie Universală, devenit mai apoi Institutul de Istorie al Republicii Populare Române, cercetător ajutător, secretara diferitelor sectoare din Institut, documentarist¹⁰².

Școala de misionare „Regina Maria” a fost un așezământ prin care Nicolae Iorga și-a pus în practică ideile sale educative: grijă față de elev, manifestată în toate aspectele; cursuri de calitate, prezentate într-o manieră nouă, atractivă; profesori de liceu și universitari, din țară și străinătate, spre a lărgi orizontul tinerelor eleve; relații cordiale între profesori și eleve, bazate pe respect și libertatea de exprimare a elevelor, spre a căpăta încredere în sine și a-și cizela abilitățile oratorice. Se adăugau plimbările zilnice în natură, excursiile în satele învecinate spre a aduna tradiții și folclor, călătoriile în afara țării, spre a le lărgi experiențele intelectuale, implicarea în activitățile culturale ale Ligii Culturale și încurajarea lor de a organiza în comunitățile în care activau biblioteci, cercuri culturale, de lectură, de arte populare etc. Se dorea întruparea unui altfel de învățământ, care să nu țină cont de originea socială sau națională, ținându-se „armonizarea lor”, pentru a deveni astfel misionare active ale culturii naționale, însă cu respectarea și cunoașterea reciprocă a tradițiilor minorităților, pentru că „mândria și puterea morală a unei nații nu stă atâta în elementele materiale de care dispune... cât în legătura sufletească între membrii actuali ai nației și, peste vremea lor, dintre aceștia și înaintașii cari lasă o moștenire din care partea cea mai bună merită păstrată cu cea mai mare îngrijire, vii și morții fiind laolaltă în adăugirea aceluiași tezaur”¹⁰³.

¹⁰¹ Elena-Loredana Mirea, *Biblioteca Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”*, în Ana Maria Ciobanu, Elena Loredana Mirea, Petre Ș. Năsturel, Andrei Pippidi, Bogdan Popa, Nicoleta Roman, Raluca Tomi, Radu Tudorancea, *Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” 1937–1948*, București, Editura Oscar Print, 2009, p. 60.

¹⁰² Am considerat o datorie de suflet de a reda în anexă autobiografia sa, pentru truda sa neobosită alături de Nicolae Iorga și pentru loialitatea arătată Institutului de Istorie Universală.

¹⁰³ Nicolae Iorga, *Noi, risipitorii de cele sfinte*, în *Sfaturi pe întunerec. Conferințe la radio*, vol. I, București, Fundația Pentru Literatură și Artă Regele „Carol II”, 1936, p. 205.

ANEXĂ

Eleonora Petrov, Autobiografie¹⁰⁴

Subsemnata Petrov N. Eleonora sunt născută la 27 august 1910 în comuna Zăpodeni, raionul Vaslui, regiunea Iași.

Tatăl meu, Nicolae Petrov, și mama mea, Aristița Petrov, de naționalitate română sunt decedați, tatăl decedat în 1918 și mama din anul 1946.

Tatăl meu a profesat în învățământ, mama a fost casnică. Nu am făcut politică, nu am avut avere (o casă de țară veche, care s-a dărâmat în timpul cutremurului din 1940). Nu am avut rude în străinătate. Unul dintre nepoți, Radu Gh. Manea – a făcut studiile în Uniunea Sovietică: Moscova și Kiev între anii 1956–1962. Am fost șapte copii crescuți de mama cu foarte mari sacrificii. [Urmează enumerarea fraților și surorilor, împreună cu familiile acestora].

După moartea tatălui meu, la vârsta de șapte ani am fost luată de fratele mamei la București, unde am terminat școala primară Dora D'Istria (Silvestru) în anul 1922, fiind prima, cu media 9, 75. Am urmat Școala normală Elena Doamna din București. În toți anii de studii am fost clasificată prima. Am obținut diploma de capacitate în iunie 1928. Am dat diferența de liceu, pentru a merge la Facultate. Lipsurile de acasă din ce în ce mai mari, era o casă cu șapte copii orfani, m-au obligat să dau lecții de la vârsta de 16 ani, iar după doi ani, absolvind școala am intrat în învățământul primar, unde am funcționat trei ani (1928–1931), la școala primară din comuna Bragadiru-Cornetu, județul Ilfov. După un examen dat la Școala de misionare din Vălenii de Munte, condusă de profesorul Nicolae Iorga, am obținut o bursă (fiind detașată pentru studii, primeam și salariul din învățământ), astfel putând să-mi ajut și frații. Eu le plăteam taxele, contribuiam pentru îmbrăcăminte etc. Am făcut cursuri de istorie universală, istoria artei cu profesorul Nicolae Iorga, de filosofie, limbi cu profesori de la Universitatea din București sau profesori străini veniți în țară, la invitația profesorului Iorga, timp de doi ani (1931–1933). În anul 1934 am fost detașată din învățământul primar, normal, în postul de bibliotecară la Liga Culturală, timp în care am continuat cursul de istorie universală ținut de profesorul Nicolae Iorga la Universitatea din București. În anul 1934 am dat examen la Școala de aplicație de pe lângă Școala Normală din București, pe care am absolvit-o în 1937, cu Foarte bine, cu distincție. Datorită acestei promovări am fost oprită de direcția școlii în continuare și am dat lecții de pedagogie practică în anii 1937–1940, la aceea școală. În același timp lucram la Biblioteca universitară Nicolae Iorga ca bibliotecară și secretară particulară a profesorului Nicolae Iorga, a cărui elevă am fost.

Din anul 1940 până în 1942 am lucrat la Institutul de Istorie Universală, detașată din învățământ în postul de bibliotecară, iar în 1942 am fost încadrată secretara Institutului de Istorie Universală până în 1946, când am fost înaintată

¹⁰⁴ Scrisă probabil în 1962, când apar ultimele mențiuni în dosar.

prim-secretară a aceluiași institut, devenit în 1948 Institutul de Istorie și Filosofie al Academiei RPR. În 1947 am fost trecută cu denumirea de prim secretară în învățământul superior, am funcționat astfel la institut până în 1955, când am fost încadrată în post de preparator. În octombrie 1956 am fost în post de cercetător-ajutor, până în 1960, când am primit postul de documentarist principal, în care lucrez și acum. În tot acest timp am îndeplinit funcția de secretar la sectorul relațiilor româno-ruse și Muzeul româno-rus și din 1955 până azi (septembrie), la secția de istorie modernă, la secția de istorie contemporană și la secretariatul Institutului de Istorie al Academiei RPR. Asemenea am lucrat ca secretar și la Societatea de Științe Istorice și Filologice¹⁰⁵ de la întemeierea ei în 1949. [Urmează cunoștințe care pot da relații despre ea].

Nu am făcut nici un fel de politică. În anul 1948 am fost înscrisă în PNP¹⁰⁶ – recomandată de tov. academician Petre Constantinescu-Iași, unde am activat până la autodizolvare.

În 1939 am locuit în șos. Bonaparte nr. 6 (Ilie Pintilie), apoi la Institutul de Istorie Universală, b.dul Aviatorilor, 1.

Nu am simpatizat cu legionarii, am fost anchetată de poliția legionară, amenințată. [Urmează o listă de persoane care pot da referință despre ea].

Arhiva Institutului de Istorie Nicolae Iorga, dosar personal Eleonora Petrov, f. 29–33.

THE MISSIONARY SCHOOL „QUEEN MARY” – AN „ELIXIR OF MORAL LIFE”

Abstract

„The «Queen Mary» missionary school” was part of the settlements founded by Nicolae Iorga in Vălenii de Munte. The article aims to show what were the founder’s reasons in the context of the need to reform education after the Great War. Nicolae Iorga’s conception of a new teaching method addressed to young girls teachers, considered to be the promoters of „national and social harmonization” with respect to the culture and traditions of national minorities, is surprising. This article describes the teaching staff, the teacher-student relations, the subjects taught, the daily life in the Missionary School. Finally, based on the original documents, it is shown what effects the new teaching method had on the personal destiny of the missionaries, but also their involvement in shaping children and young people on school benches, in forming the „spirit of the new Romania”.

Key words: the Văleni foundations, educational reform, a new method of learning, national and cultural missionaries, „the spirit of Greater Romania”.

¹⁰⁵ Numele complet: Societatea de Științe Istorice, Filologice și Folclor.

¹⁰⁶ Partidul Național Popular, condus de Petre Constantinescu-Iași.